

Enige aantekeningen bij het voorkomen van de SCHOLEKSTER (Haematopus ostralegus) in het LAARDER WASMEER

De aanleiding tot het schrijven van een artikeltje over een vogelsoort komt vaak voort uit een bepaalde waarneming of serie waarnemingen. Meestal gaat het geschrevene dan over een zeldzame soort of om spectaculaire tellingen van vooral grote aantallen vogels. In dit Scholeksterverhaal zult u echter geen hoge aantallen tegenkomen, evenmin kan gezegd worden dat deze soort zeldzaam is in onze contreien. Het enige "opvallende" en voor mij de directe aanleiding om hier over te schrijven, is het opnieuw broeden van deze soort in het Laarder Wasmeer. Bovendien hoop ik dat uit het onderstaande zal blijken dat ook bij gewone soorten en aantallen wel interessante ontdekkingen te doen zijn.

Voorkomen per jaar

In verschillende beschrijvingen over het voorkomen van de Scholekster lezen we dat deze soort tot ongeveer 1940 nog als een uitgesproken kustbewoner werd beschouwd, die zelfs in de trektijden zelden in het binnenland werd waargenomen (Voous, 1960 en Alleyn e.a., 1971). Na 1940 komt de soort steeds meer in het binnenland voor, ook als broedvogel.

Uit de gegevens die over het Laarder Wasmeer bekend geworden zijn blijkt dit eigenlijk ook duidelijk. Zo vermeldt prof. dr. G.J. van Oordt (archief RIN) tijdens de periode van 6 september 1927 tot en met 17 augustus 1936 waarin hij het Wasmeer 18 keer bezocht, niet één waarneming van de Scholekster. Wel noteerde hij de aanwezigheid van diverse andere soorten steltlopers.

Ook Slijper (1941) had dezelfde ervaring. Hij schrijft in zijn "lijst Vogelsoorten, waargenomen in de bezittingen van het Gooisch Natuurreservaat": "zelden aan het Wasmeer".

Het is dus niet verwonderlijk dat de eerste waarnemingen dateren uit het jaar 1937. Op 15 april 1937 ziet A.B.H. Wolff 2 exemplaren. In dat zelfde jaar neemt hij de soort nog vijfmaal waar. Nadien zijn Scholeksters vaker waargenomen. Om hiervan een indruk te krijgen volgt een tabel. In de niet vermelde jaren (12) werd de soort niet waargenomen.

Tabel I. Scholekster-waarnemingen Laarder Wasmeer, 1937-1978

jaar	1937	1939	1941	1943	1944	1945	1946	1950	1952	1954	1955	1956
aantal	6	1	1	4	1	2	1	1	1	1	17	1
waarnemingen	1957	1959	1961	1963	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
	3	1	1	1	1	3	4	10	4	4	15	8
	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Totaal					
	11	8	2	3	3	10	126					

Deze 42 waarnemingsjaren omvatten 129 waarnemingen. Gemiddeld per jaar dus 3 Scholeksterwaarnemingen.

Over dit toch beperkte aantal gegevens valt verder het volgende op te merken:

Met uitzondering van de jaren 1937, 1943, 1955 en 1957 vallen alle jaren tot en met 1965 onder het gemiddelde aantal waarnemingen. Na 1965 was dit alleen in 1975 nog het geval.

Naast de eerste landelijke verandering van rond 1940 die in het Laarder Wasmeer, zoals boven beschreven, ook vastgesteld kan worden, is er na 1965 voor dit gebied kennelijk een tweede verandering gekomen. Geconcludeerd kan namelijk worden dat het Wasmeer aantrekkelijker lijkt te zijn, of dat de soort zich om welke reden dan ook nog steeds verder uitbreidt.

Mogelijk ook gaat de Scholekster daarbij minder kieskeurig te werk voor wat betreft het biotoop. (Reeds vaker is elders vastgesteld dat Scholeksters zich goed kunnen aanpassen aan gewijzigde en nieuwe omstandigheden. Een mooi voorbeeld hiervan is de geconstateerde broedgevallen op platte daken. Ook het geregeld voorkomen op sportvelden zoals bij het Spant midden in Bussum (mond. med. J.L.M. Bos) kan hierbij genoemd worden.)

Dat er inderdaad sprake is van een volgende, tweede, fase moge behalve uit het toegenomen aantal waarnemingen ook blijken uit de broedgevallen die in het Laarder Wasmeer geweest zijn. Alle na 1965 !

Of deze nieuwste ontwikkeling als incidenteel geval voor het Laarder Wasmeer beschouwd moet worden, of dat ook hier mogelijk weer van een landelijke tendens sprake is zou zinvol zijn te onderzoeken.

Volgens Braaksma (Avifauna van Midden-Nederland, 1971) is het echter vrij zeker dat het aantal broedplaatsen en broedparen en daarmee ook het aantal waarnemingen in het binnenland nog verder zal toenemen.

Voorkomen per maand

Wanneer we de waargenomen vogels nu niet naar jaar indelen, maar naar de maand waarin ze voorkomen, ontstaat weer een heel ander beeld. Zie Tabel 2. Ter vergelijking is hierbij een regel toegevoegd van tellingen nabij de Eemmond (Alleyn e.a., 1971) en van tellingen door onze subgroep Eempolders (de Korhaan 9:4).

Tabel 2. Scholekster-waarnemingen per maand

	jan	febr	mrt	apr	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
I	0	1	14	23	25	23	26	6	0	0	0	1
II	0	1	5	4	6	4	6	8	0	0	0	1
III	1	1	50	50	100	100	80	20	2	1	0	1
IV	0	1	50	41	31	32	73	21	0	2	0	0

- I = Laarder Wasmeer, 1937-1978: aantal waarnemingen per maand.
- II = Laarder Wasmeer, 1937-1978: hoogste aantal exx. per maand.
- III = Eemmond, 1965 : idem.
- IV = Eempolders ten westen van de Eem, 11/11/72-9/11/74: idem.

Bij I en II is in Tabel 2 geen rekening meer gehouden met een negental waarnemingen van vogels die geen duidelijke binding hadden met het Wasmeer, maar (hoog) over trokken.

In deze tabel vallen een aantal zaken op. Uit regel I en II valt de, te verwachten, relatie op die er is tussen de mate van presentie van een soort en het hoogste aanwezige aantal exemplaren. Hoe meer waarnemingen, hoe groter de kans op een hoger aantal vogels.

Een tweede aspect in deze tabel is de aardige overeenkomst die er blijkt te zijn tussen het hoogste aantal waargenomen exemplaren per maand in de drie gebieden (II, III, IV).

Aan de hand van deze cijfers is naar ik meen te concluderen dat de Scholekster in onze omgeving verblijft in de maanden maart tot en met augustus. Dat deze conclusie voor het Laarder Wasmeer in augustus niet helemaal op gaat is wellicht te verklaren: in de veel grotere en voedselrijkere Eempolders mag men aannemen dat de Scholeksters daar langer kunnen verblijven.

De hoogte van de aantallen in de gebieden van de Eempolder lijken mij redelijk voor het binnenland. Verhoudingsgewijs zullen de aantallen in het Wasmeer "normaal" te noemen zijn.

In de periode september tot maart worden er nauwelijks nog Scholeksters gezien. Voor het Laarder Wasmeer zijn er in die tijd gedurende de afgelopen 42 jaar slechts twee terreinwaarnemingen te constateren (de trekwaarneming in november dus niet meegeteld, zie hierover elders).

Het voorkomen van de Scholekster in het binnenland valt dus, zoals besproken, uiteen in twee perioden: een "zomerperiode" met "hoge" aantallen, en een "winterperiode" met geen of "lage" aantallen.

De vraag rijst nu: is dit ook zo in de kustgebieden, m.a.w. daar waar het normale biotoop voor deze vogels te vinden is ?

Na lezing van enkele publicaties blijkt dat de aantallen aan de kust, met name het Waddengebied, precies het omgekeerde beeld te zien geven. Zie Tanis (1963), Mooser (1973), Boere en Zeegers (1977).

De verklaring hiervoor is echter begrijpelijk en eenvoudig. In de zomerperiode hebben we in het Waddengebied vrijwel uitsluitend te maken met broedvogels (globaal ca. 25.000 ex.). In de winterperiode voegen zich hierbij de vele tienduizenden vogels van elders (globaal maximaal 210.000 ex.).

Alleen als de winter in dat deel van ons land ook te streng wordt, trekken de Scholeksters weg naar het zuiden tot buiten de vorstzone. Van trekbewegingen zijn uit de onderzochte Laarder Wasmeer periode niet veel gegevens bekend (Tabel 3).

Tabel 3. Trekwaarnemingen Laarder Wasmeer

	april	mei	juni	juli	nov
aantal waarnemingen	1	1	2	4	1
hoogste aantal	2	3	8	27	1

Deze in totaal 9 waarnemingen betreffen alle vogels die van oost naar west hoog over het gebied vlogen.

Uit de weinige gegevens is mijns inziens te constateren dat de trek in het binnenland waarschijnlijk op gang komt in juni en een hoogtepunt bereikt in juli. Deze veronderstelling sluit bovendien ook geheel aan bij Tabel 2 en wat daarover opgemerkt is.

Scholeksters zijn in het Laarder Wasmeer nog nooit gevangen en geringd ten behoeve van het trekonderzoek. Geringde vogels werden ook nooit gevangen of gevonden (archieven Gooisch Natuurreservaat, vogeltrekstation Groenekan, J. Harder, D.A. Jonkers, E.R. Osieck, J. Taapken).

Tenslotte zij vermeld dat de vroegste Scholekster-waarneming dateert van 23 februari 1971 : 1 ex., de gemiddelde aankomstdatum in maart de 15e is, en dat de enige decemberwaarneming plaatsvond op 21 december 1963 : 1 ex.

Broedgevallen

Om de beschrijving over het voorkomen van de Scholekster in het Laarder Wasmeer volledig te maken kan uiteraard de vermelding van broedgevallen niet ontbreken.

Zoals al eerder aangeduid vonden ze plaats na 1965. Eveneens werd reeds opgemerkt dat deze broedgevallen wellicht de bevestiging zijn van een mogelijk tweede fase bij het toenemen van Scholeksters in het binnenland.

De volgende drie broedgevallen konden worden vastgesteld:

1968 : op 1 juli 1 paar met 1 pullus

1972 : op 3 juni nest met 1 ei

1978 : op 4 juni nest met 2 ei

Het geringe aantal jongen en eieren - normaal 3 of 4 eieren - zou een aanduiding kunnen zijn dat het biotoop toch echt niet optimaal is voor deze soort. Het is zelfs aan te nemen dat de adulte vogels voedselvluchten buiten het Wasmeer moeten maken voor hen zelf en de eventuele jongen. Van de legsels uit 1968 en 1972 is verder niets bekend. Het nest in 1978 had op 18 juni nog 2 eieren. Op 3 juli was het nestkuiltje leeg. De twee adulte vogels waren aanwezig, maar jongen werden niet waargenomen. Uit de drie broedgevallen is voorts nog op te maken dat de eieren telkens in begin juni gelegd zullen zijn, hetgeen normaal te noemen is.

Opgemerkt wordt tenslotte dat alle broedgevallen plaatsvonden in de zandverstuiving, gelegen aan de noordoost zijde van het reservaat.

Waarnemers

Het spreekt vanzelf dat het maken van dit verslagje niet mogelijk zou zijn geweest zonder aanvullende waarnemingen van een groot aantal personen. Met dank derhalve aan: J. van Driel, J. Frencken, H. Harder, D.A. Jonkers, J. Kwinkelenberg, E.R. Osieck, C. Rey, P. Slot, H.J. Slijper, Chr. Steen, Gooisch Natuurreservaat (H. Burgers, G. Jaspers, S. Keuning), J. Taapken, P. Verbij, Y.S. Vogel en A.B.H. Wolff.

Geraadpleegde literatuur

- Alleyn, W.F. e.a., 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Assen.
Boere, G.C. en Zegers, P.M. 1977. Wadvogeltellingen in het Nederlandse Waddenzeegebied in 1974 en 1975. Watervogels 2 : 161 - 174.
Mooser, R. 1973. De vogels van Schiermonnikoog. Wetenschappelijke mededelingen KNNV, nr. 95.
Poel, P. van der. 1975. Twee jaar Eempoldertellingen. De Korhaan 9 : 4.
Slijper, H.J. 1941. Lijst van vogelsoorten, waargenomen in de bezittingen van het Gooisch Natuurreservaat. Gestencild verslag.
Tanis, J.J.C. 1963. De vogels van Terschelling. Leeuwarden.
Voous, K.H. 1960. Atlas van de Europese Vogels. Amsterdam.